

شیوه مستندسازی منابع در متون علمی (قسمت اول)

Citation Style for Scientific Text (Part 1)

Zohreh Majdabadi Farahani

Payame – noor University

زهرة مجدآبادی فراهانی

دانشگاه پیام نور

Abstract

In order for the scientists and the academia to be able to communicate the research findings in a scientific, reliable, and consistent way, and in order to avoid plagiarism, a number of scientific guides for writing are published throughout the world. Among them, the Publication Manual of the American Psychological Association, as one of the most commonly used guides, suggests a specific style for reference citations in texts and reference lists at the end of the texts. In this article the most common types of reference citations used in research articles are introduced. Finally we discuss the need for developing a guide for scientific style of writing in Farsi (i.e., Persian language).

Key words : reference citation, research paper, American Psychological Association (APA) manual.

Contact information : majdabadi@yahoo.com

چکیده

برای دستیابی به یک زبان مشترک برای انتقال یافته‌های پژوهشی و جلوگیری از سرقت ادبی، در سطح جهان شیوه‌نامه‌های متفاوتی برحسب نوع رشته علمی انتشار یافته است. یکی از رایجترین این شیوه‌نامه‌ها به انجمن روانشناسی آمریکا تعلق دارد. این انجمن در سال ۲۰۰۱ میلادی، راهنمایی را منتشر کرده که بخشی از آن به چگونگی استناد به منابع اختصاص یافته است. در این راهنما، استناد به منابع به شیوه نویسنده - تاریخ است و به دو نوع کلی تقسیم می‌شود: استناد به منابع در داخل متن و ارائه فهرست منابع در پایان متن. در این مقاله به شیوه‌های متداول استناد به منابع مورد استفاده در مقاله‌های پژوهشی پرداخته می‌شود. در نهایت در مورد لزوم تدوین شیوه‌نامه علمی در داخل کشور بر اساس ساختار زبان فارسی بحث می‌شود.

واژه‌های کلیدی : مستندسازی منابع، مقاله پژوهشی، شیوه‌نامه انجمن روانشناسی آمریکا.

در سطوری که در پی می‌آیند، به نحوه استناد به منابع در داخل متن خواهیم پرداخت.

□ استناد به منابع در داخل متن

هدف از مستندسازی منابع در داخل متن این است که خوانندگان به شناخت مختصری در مورد منابع دست یابند و بتوانند منبعی را که اطلاعات به آن استناد شده است در فهرست منابع بیابند. این منابع داخل متنی شامل نام خانوادگی نویسنده و سال انتشار اثر در داخل پرانتز هستند. استناد به منابع در داخل جمله‌ها و بندها (پاراگرافها) صورت می‌گیرد؛ بدین ترتیب، کاملاً مشخص است که چه اطلاعاتی نقل شده‌اند و متعلق به چه کسانی‌اند.

آثار تک نویسنده‌ای

□ نام خانوادگی نویسنده و سال انتشار در جای مناسب در متن درج می‌شوند؛ مثال :

الف) دادستان (۱۳۷۶) توان ذهنی و درک مفاهیم کودکان دوره ابتدایی را بررسی کرد ...

ب) در مطالعه‌ای در مورد توان ذهنی و درک مفاهیم کودکان دوره ابتدایی (دادستان، ۱۳۷۶)، ...

ج) در سال ۱۳۷۶، دادستان توان ذهنی و درک مفاهیم کودکان دوره ابتدایی را بررسی کرد ...

□ اگر در یک بند برای بار دوم به یک منبع استناد شود، سال انتشار را می‌توان حذف کرد.

□ وقتی لازم است به منبعی استناد شود که خواننده نشده («ویچ و بنزن» در مثال زیر) و در منبعی که خواننده شده به آن استناد گردیده است («دلاور» در مثال زیر) از قالب زیر در استناد درون متنی استفاده می‌شود و در فهرست منابع، صرفاً منبعی آورده می‌شود که خواننده شده است؛ مثال :

در مطالعه ویچ و بنزن (نقل از دلاور، ۱۳۷۶) ...

• برای استناد به یک ارتباط شخصی (از جمله : نامه، پست الکترونیکی، مصاحبه تلفنی) نخستین حرف نام

اعتبار یک اثر علمی تا حد زیادی به منابعی وابسته است که نویسنده در تولید اثر از آنها سود جسته است. این منابع ممکن است اشکال متفاوتی داشته باشند؛ از جمله : چاپی (کتاب، مقاله مجله^۱، مقاله روزنامه، ...) الکترونیکی (صفحه‌های وب، مقاله نشریه تخصصی^۲، پیامهای الکترونیکی، ...)، تصاویر (جدول، نمودار، ...) و دیداری - شنیداری (فیلم، ویدیو، برنامه تلویزیونی، ...).

در جوامع علمی، نویسندگان ملزم‌اند در اثر خود صادقانه و به وضوح به آنچه از نویسنده دیگر قرض گرفته‌اند، اشاره کنند. آنها باید مطالب نقل شده را به شخصی که مطالب را به زبان آورده یا نوشته است، به طور مناسب پیوند دهند. برای دستیابی به این مهم در سطح جهان شیوه‌نامه‌های متفاوتی برحسب نوع رشته علمی انتشار یافته است؛ به طور مثال، شیوه‌نامه انجمن زبان نوین^۳ (۲۰۰۳)، شیوه‌نامه شیکاگو^۴ (۲۰۰۳)، شیوه‌نامه انجمن روانشناسی آمریکا^۵ (۲۰۰۱) و شیوه‌نامه شورای ویراستاران زیست‌شناسی^۶ (۱۹۹۴). هدف کلیه این شیوه‌نامه‌ها این است که صحت و دقت دانش علمی را تضمین کنند و حقوق معنوی نویسندگان را حفظ نمایند (انجمن روان‌شناسی آمریکا، ۲۰۰۱).

متأسفانه تاکنون در ایران حداقل در حوزه روانشناسی شیوه‌نامه‌ای بر اساس ساختار زبان فارسی که از سوی مراجع علمی به رسمیت شناخته شده باشد، تدوین نشده است. در نتیجه در نحوه نگارش آثار علمی ناهمگونی نسبتاً زیادی مشاهده می‌شود.

هدف از مقاله حاضر، ارائه نحوه استناد به رایجترین انواع منابع مورد استفاده در مقاله‌های علمی بر اساس راهنمای نشر انجمن روانشناسی آمریکا (چاپ پنجم، ۲۰۰۱) است. این راهنما از معتبرترین منابع مورد استفاده روانشناسان، جامعه‌شناسان، مددکاران اجتماعی و دیگر متخصصان علوم اجتماعی برای نگارش علمی است.

به طور کلی نحوه استناد به منابع به دو نوع صورت می‌گیرد : استناد به منابع در داخل متن و فهرست منابع در پایان متن.

1. Magazine

2. Journal

3. Modern Language Association

4. Chicago Style

5. American Psychological Association

6. Council of Biology Editors

بیشتر دارد، در هر بار استناد، نام خانوادگی اولین نویسنده و عبارت «و دیگران» مورد استفاده قرار می‌گیرد. (در فهرست منابع نام خانوادگی و حرف اول نام شش نویسنده نخست نوشته می‌شود و برای بقیه نویسندگان به عبارت «و دیگران» اکتفا می‌شود).

آثار بدون نویسنده

- اگر اثری نویسنده ندارد، در متن به دو یا سه کلمه اول عنوان اثر و سال انتشار استناد می‌شود. در صورتی که این اثر، مقاله یا فصلی از کتاب باشد، عنوان کوتاه شده در گیومه قرار می‌گیرد و اگر نشریه ادواری، کتاب، بروشور یا گزارش باشد عنوان کوتاه شده به صورت کج (ایتالیک) بدون گیومه نوشته می‌شود؛ مثال :
- مطالعه مشابهی در مورد نحوه استفاده دانشجویان از شیوه نامه انجام شد («کاربرد شیوه‌نامه»، ۱۳۸۰).

آثار بدون نویسنده و تاریخ

- هنگام استناد به اثری که نویسنده و تاریخ ندارد، از دو یا سه کلمه عنوان اثر و دنباله آن از اختصار ب. ت. (بدون تاریخ) استفاده می‌شود.
- در مطالعه‌ای دیگر در مورد دانشجویان و آموزش، آشکار شد که دانشجویان با شیوه خودآموز موفق‌ترند («خودخوانی و شیوه‌نامه»، ب. ت.).

آثار گروهها به منزله نویسندگان

- وقتی گروهی (مثلاً مؤسسه، انجمن، اداره دولتی، سازمان) نویسنده اثر است، نام گروه معمولاً در هر بار استناد در متن نوشته می‌شود. در صورتی که نام گروه به صورت مخفف شناخته شده باشد، در بار اول استناد، مخفف نام گروه در گروه پس از نام کامل گروه می‌آید و در استندهای بعدی، صرفاً شکل مخفف نوشته می‌شود؛ مثال :
- اولین استناد (سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها [سمت]، ۱۳۷۵)
- استندهای بعدی (سمت، ۱۳۷۵)

رساننده خیر و نام خانوادگی او و تا آنجا که ممکن است تاریخ دقیق ارتباط، ذکر می‌شود. از آنجا که ارتباط شخصی بازیافتنی نیست در فهرست منابع مستند نمی‌شود.

ج. کلانتری همچنین ادعا کرد که بسیاری از مؤلفان از به‌کارگیری شیوه‌نامه فصلنامه روانشناسان ایرانی راضی هستند (ارتباط شخصی، ۳ شهریور، ۱۳۸۳).

آثار چند نویسنده‌ای

- گاهی اثر دارای دو نویسنده است؛ در این صورت، هر زمان که استناد در متن صورت می‌گیرد، به نام هر دو نویسنده اشاره می‌شود؛ مثال :
- همان طور که عیسی‌زادگان و قاسم‌زاده (۱۳۸۲) نشان داده‌اند ...
- وقتی اثری سه، چهار یا پنج نویسنده دارد، در اولین بار ارجاع به نام کلیه نویسندگان استناد می‌شود؛ مثال :
- ویلیامز، جونز، اسمیت برادر و تورینگتون (۱۹۹۱) به این نتیجه دست یافتند ...
- در استندهای بعدی، تنها نام خانوادگی اولین نویسنده و به دنبال آن عبارت «و دیگران» و سال انتشار نوشته می‌شود؛ مثال :
- ویلیامز و دیگران (۱۹۹۱) به این نتیجه دست یافتند ...
- وقتی در داخل یک پرانتز به دو یا چند اثر که نویسندگان متفاوت دارند، استناد می‌شود نام خانوادگی نویسندگان و سال انتشار هر دو در پرانتز ظاهر می‌شوند. البته هر یک با نقطه - ویرگول از یکدیگر جدا می‌شوند و نام نویسندگان به ترتیب حروف الفبا نوشته می‌شود؛ مثال :
- بازنگریهای پژوهشی در مورد مذهب و سلامتی نشان داده‌اند که حداقل برخی از انواع رفتارهای مذهبی با سلامت جسمانی و روانی بیشتر ارتباط دارند (پالوما و پندلتون، ۱۹۹۱؛ پاین، برگین، بیلما و جنکینز، ۱۹۹۱؛ گارتنر، لارسون، و آلن، ۱۹۹۱؛ لوین و اندرپول، ۱۹۹۱؛ کوینگ، ۱۹۹۰).
- وقتی به منبعی استناد می‌شود که شش نویسنده یا

آثار ترجمه شده

برای اولین بار به منابع استناد کنند. این مشکل را می توان به این واقعیت نسبت داد که بسیاری از دانشجویان قدرت خرید راهنمای شیوه نامه را نداشتند یا نمی توانستند از استادان خود در این زمینه کمک بخواهند. (ص. ۱۹۹)

• برای استناد به اثر ترجمه شده، نام خانوادگی نویسنده اثر به همراه سال انتشار اثر اصلی و سال انتشار ترجمه آن، در حالی که این دو داخل پرانتزند و بین آنها خط مورب (/) قرار دارد، نوشته می شود؛ مثال :
براون (۱۳۶۳/۱۹۸۰)

اسناد الکترونیکی (اینترنتی)

• برای استناد درون متنی اسناد الکترونیکی نیز مانند اسناد چاپی از شیوه نویسنده - تاریخ استفاده می شود.
• همان طور که پیشتر بیان شد، در نقل قولها باید شماره صفحه ذکر شود. وقتی منبع اینترنتی شماره صفحه نداشته باشد، در صورت وجود بند (پاراگراف) های شماره دار از شماره بند استفاده می شود؛ بدین ترتیب که قبل از شماره بند (پاراگراف) مخفف «پ». (برای پاراگراف) نوشته می شود؛ مثال :
(هال، ۲۰۰۱، پ. ۵)

نقل قولها

الف) نقل قول کوتاه

• برای بیان نقل قولهای کمتر از ۴۰ کلمه، نقل قول در داخل گیومه دوتایی محصور می شود. نام نویسنده، سال انتشار و صفحه هایی که استناد از آنها صورت گرفته است، مشخص می شود و منبع در فهرست منابع به طور کامل ذکر می شود. علامتهای نقطه گذاری همچون نقطه، ویرگول و نقطه - ویرگول باید پس از استناد درون متنی بیایند، مثال :
او اظهار داشت، «دانشجویان غالباً در استفاده از شیوه نامه انجمن روانشناسان مشکل داشتند» (جونز، ۱۹۹۸، ص ۱۹۹)، لیکن او توضیحی در مورد چرایی این مشکل نداد.
بر طبق نظر جونز (۱۹۹۸)، «دانشجویان غالباً در استفاده از شیوه نامه انجمن روانشناسان مشکل داشتند، خصوصاً وقتی برای اولین بار از آن استفاده می کردند» (ص. ۱۹۹).

• در صورتی که شماره صفحه و شماره بند (پاراگراف) هیچیک موجود نباشند و سند دارای عناوینی باشد عنوانی که استناد از آن صورت گرفته است نوشته می شود و به دنبال آن شماره بند (پاراگراف) می آید؛
مثال : (باتلر، ۲۰۰۲، قسمت نتیجه گیری، پ. ۱)

• برای استناد به یک سایت شبکه ای به طور کلی - و نه یک سند خاص در سایت - کافی است نشانی الکترونیکی (URL) سایت در متن نوشته شود. در این حالت، هیچ مدخلی در فهرست منابع لازم نیست؛ مثال :
در مرکز نگارش دانشگاه ویسکانسین اطلاعات بسیار خوبی در مورد نگارش مقاله های علمی موجود است :

ب) نقل قول طولانی

• نقل قولهای بیش از ۴۰ کلمه در یک بلوک مستقل نوشته می شوند و گیومه حذف می شود. نقل قول از یک سطر جدید با پنج فاصله تورفتگی از حاشیه سمت راست آغاز می شود. کل نقل قول با حاشیه جدید نوشته می شود و در صورت وجود چند بند در داخل نقل قول اولین سطر هر بند جدید در داخل نقل قول از حاشیه جدید پنج فاصله داخل می رود. سر تا سر نقل قول مانند دیگر قسمتهای مقاله یک خط در میان است. استناد درون متنی باید پس از بستن علامتهای نقطه گذاری، آورده شود؛ مثال :
جونز (۱۹۹۳) به این نتیجه دست یافت :

([http : //www.wisc.edu/writing](http://www.wisc.edu/writing))

ادامه دارد

دانشجویان غالباً هنگام استفاده از شیوه نامه انجمن روانشناسان مشکل داشتند خصوصاً وقتی که می خواستند